

- melléklet a 114/2013.(IV.16.) Kormányrendelethez

Javaslat

A jászkiséri dohánytermesztés történetének „Települési Értéktárba” történő felvételére

Az egykori jászkiséri Dohánybeváltó Hivatal épülete

Készítette: **Szabó Ervin**

(aláírás)

Jászkisér, 2018. december 31.

- **A JAVASLATTEVŐ ADATAI**

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve:

Szabó Ervin

2. A javaslatot benyújtó személy vagy kapcsolattartó személy adatai:

Név: **Szabó Ervin**

Levelezési cím: **5137 Jászkisér,**

Telefonszám:

E-mail cím:

- **A HELYI ÉRTÉK ADATAI**

1. A helyi érték megnevezése:

A dohánytermesztés története Jászkiséren

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása:

Kulturális örökség

3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye:

Jászkisér

4. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik:

Települési Értéktár

5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett:

A Jászkisér, illetve a Jászság életében igen nagy múltra tekint vissza a dohánytermesztés. A jászok 1671-es panaszlevelükben tiltakoznak, hogy a végvári vitézek dohányt követelnek tőlük, melyet nem tudják teljesíteni, hacsak nem úgy, hogy saját pénzen vásárolnak dohányt. A panaszlevélből nem derül ki pontosan, hogy mikor jelent meg e növény termesztése, csupán annyi, hogy akkoriban már termesztették.

A termesztés megindulását segítette a Jászság azon különleges helyzete, hogy katonai szolgálatok fejében a terület kiváltságokat élvezett. A lakosai nem voltak jobbágyok, területén nem alakult ki nagybirtok rendszer, az itt élők családi gazdálkodást folytattak kis parcellákon. A termesztéshez hozzájárult az itt lévő talajok szerkezete is. Ezek a lehetőségek és adottságok együttesen jelentették azt a fordulópontot, amikor már a földművelés belterjesedéséről beszélhetünk. Az egyoldalú, sőt mondhatni kizárólagos gabonatermelés mellett új földművelési kultúra alakult ki. E változások magukkal hoztak egy fejlettebb gazdálkodási formát, rendszert, amely következtében átalakult a jász táj külső gazdasági képe, s ezzel összhangban belső településformája is.

A XVIII. századtól tőkeföldeken termesztik a dohányt, amely nem más, mint a mindenkori szántónak használt föld, illetve az időnként felszántásra kerülő ugar, rét, nádas, erdő, valamint járulékföldek, melyeket két-három évi ciklusokban újraosztottak. Ez utóbbin termesztettek egyebek mellett kendert, káposztát, dinnyét, kukoricát, burgonyát. A tőkeföld arányában lehetett részesedni legelőből és ezen belül dohányföldből is. Azonban ezek az arányok nem lehettek jelentősen eltérőek egészen a tanyarendszer kialakulásáig, majd pedig a nagybirtokok létrejöttéig. A redempció éveiben kialakult autonóm gazdasági közösségek, ezen belül a földközösségek nem adtak lehetőséget a korlátlan földvásárlásra, evvel is megakadályozva jelentősebb vagyoni különbségek kialakulását. Kisparaszti parcellákon kellett, hogy elterjedjen a dohány termesztése a Jászságban és így Jászkiséren is, elsősorban családi keretek között. Bármennyire is jellemző volt a vidék mezőgazdasági termelésében a jelentős helyet elfoglaló gabona és más takarmánynövények termesztése, már nem nyújtott megfelelő megélhetési lehetőséget a közösség számára.

A dohány területegységenkénti termelési értéke viszont igen nagy volt, a sok kézi munkát igénylő ráfordítások ellenére is jelentős anyagi hasznot teremtett. A termesztés előnyére vált az is, hogy egész évre számítva nemcsak egy-egy időpontra igényelte a munkaerőt, hanem a „munkavölgyeket” is kiegészítve éves tevékenységet adott a termelők kezébe. A tavaszi palántaneveléstől és

kiültetéstől, majd a nyár végi töréstől, fűzéstől, szárítástól, egészen a téli válogatásig, simításig és csomózásig tartott a munka. Ezeket az előnyöket, lehetőségeket felismerve, valamint azt, hogy a rosszabb termőképességű talajokat is jól kihasználja, nem kimerítve a talajt, vezetett a termesztés meghonosításához. A dohányművelés elterjedésében a településen az is közrejátszhatott, hogy az 1700-as évek végére az őshonos szőlőfajták az ún. *filoxera* járvány miatt kipusztultak, amelyek helyére a jól jövedelmező dohányt vetették.

Jászkisér a XVIII. század végén kiemelkedik dohánytermesztésével. Ebben az időben még a Kürti és a Tizzasülyi pusztákon is béreltek területeket a termesztésre, amely évente a 10.000 mázsát is meghaladta. Nem véletlen, hogy a településnek dohánybeváltója épült 1860-ban, amelyik azután a Magyar Dohányipar tulajdonában volt még az 1970-es évek végén is. (Ezt a tulajdont a Dohányipar az államtól kapta meg 1887-ben.) Ez a dohánybeváltó országos viszonylatban is az egyik legrégebbinek számított. Sajnálatos módon ma már egyik épület sem maradt fenn a dohánybeváltó épületek közül, egyedül az egykori tiszti lakás leromlott állapota idézi a múltat.

A jászkiséri Dohánybeváltó Hivatal tiszti lakása

A dohány termesztése kedvező volt a kisparaszti gazdaságban. Jövedelmezősége mellett a család “apraját-nagyját” ellátta egész éves munkával, mindenkit be lehetett vonni a tevékenységbe.

Ezáltal egy-egy család jelentős javulást tudott felmutatni gazdaságilag. Kiséren ezek a gazdasági eredmények meg is látszottak, a múlt század közepére a típusos mezővárosból számottevő iparos réteg fejlődhetett ki. Iparosaink száma 1854-ben 87 családot tett ki, köztük nemcsak a megszokott falusi iparokkal, hanem könyvkötővel, kelmefestővel, kalapossal is.

Az 1800-as évek második felében végrehajtott nagy lecsapoló és ármentesítő munkálatok alaposan megváltoztatták a település határának képét. Mindezekkel nagymértékben megnövekedtek a szántóföldi területek nagysága. Megváltoztak a gazdálkodás feltételei, megindult a birtokrendszer átalakulása. A lényeges változást a kiséri dohánytermesztésben először az 1851-ben életbe lépett *állami dohánytermesztési monopólium* jelentette. 1887 után már csak szerződéssel lehetett dohányt termeszteni, amely előírta a fajta és minőség szerinti követelményt. Mindehhez a monopólium rendelete felett hatalmat gyakorló Magyar Kincstár a megemelt számú pénzügyőrségével igyekezett érvényt szerezni. Jászkiséren a termelők a szerződéseiket a Dohánybeváltó Hivatalban intézték, annak aláírásától kezdődően a fináncok ellenőrzése kísérte végig a termesztést, kezdve a termőterület felmérésétől, a várható termés nagyság megállapításától (*fontolás*), egészen a tényleges beváltásig.

Ezen szabályozók kötöttsége részben azt is eredményezte, hogy a kisparaszti családon alapuló dohánytermesztés kezdett visszaszorulni. Több jászkiséri család kénytelen volt később az uradalmakban dohánykertészként, ún. „*feles-dohányos*”-ként tevékenykedni. Ez annyit jelentett, hogy az uradalom földjének egész éves műveléséért az adott család megkapta a termés felét, továbbá különböző juttatásokat.

Az 1950-es éveket jellemző szocialista típusú szövetkezeti gazdálkodás keretei között tovább folytatott termesztés 22-25 fős munkacsapatok, ún. brigádok felállításával valósult meg, csoportonként 20-22 katasztrális holdon. A létrejött brigádok munkaegységben történő foglalkoztatottsága, a dohány romló minőségét, a levelek alacsony osztályozását eredményezték. Ezért a szövetkezetek a 60-as évek közepétől a már bevált uradalmi „feles” elszámolási módszert vezették be újra.

A 70-es évektől kezdődően országosan megfigyelhető tendencia volt a dohány termesztésére és annak komplex fejlesztésére tett kísérlet, amely a kézimunkaerő nagyarányú csökkentését és a gazdaságosabb nagyüzemi termesztés kialakítását célozták meg. A korszerű mesterséges szárítók elterjedésével fokozatosan

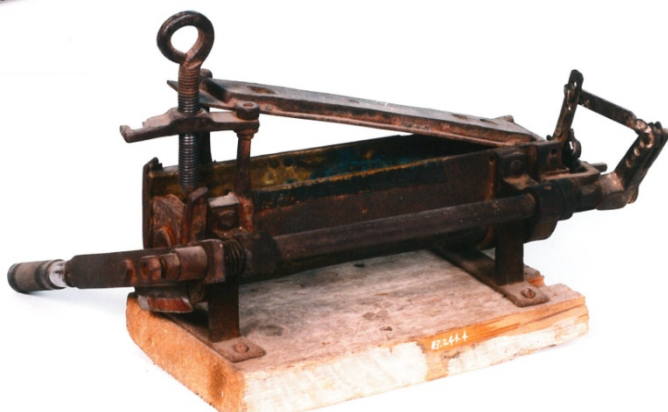
szorultak háttérbe a természetes úton fermentáló dohánybeváltók. Jászkiséren már az 50-es évek második felében megszüntették a dohány helyi átvételét.

A települési értéktárba való felvételt indokolja, hogy jellemző módon napjainkra már a dohánytermesztés megvalósítási formája gépesített, nagyüzemi keretek között zajlik. Ezért is érdekes az, hogy Jászkiséren - ma már elfeledett technikákkal - milyen módon termesztettek dohányt, elsősorban „felesdohányosok” révén, családi keretek között.

Jászkiséren 1978-ban még öt család 15 hektáron termesztett dohányt, nyolcvan-kilencvenezer forintért. Ezt az évet több már nem követte. A jászkiséri növénytermesztési kultúra azon fejezete zárult le ebben az évben, amely a helyi embereknek oly hosszú időn át jelentette a nehéz, de biztos megélhetést, generációról-generációra, apáról-fiúra...

dohányvágó gépek

dohányvágó bárd

„lyukaló”

palántázó kézi furdancs

Felhasznált irodalom:

A dohánytermesztés története Jászkiséren (szakdolgozat – 1999.)